

Opmærksomhedsbrev til kulturministeren.

14. december 2020

Kære Kulturminister Joy Mogensen

Vedr. din presseomtale fra september 2020 om at kulturministeriet vil kortlægge beskyttede sten- og jorddiger (Museumsloven).

Kulturministeren har i pressemeddelelse bebudet, at ministeriet med teknisk hjælp (lidar forstår vi) vil forsøge at lave en ny kortlægning af beskyttede sten- og jorddiger.

[Nordisk Kulturlandskabsforbund](#) (NKF) beskæftiger sig bl.a. med naturen i kulturlandskabet og vi vil hermed gøre opmærksom på følgende opmærksomhedspunkter omkring jord- og stendiger:

1. Den kulturhistoriske værdi af jord og stendiger
2. Status: Der var allerede i 1980'erne forvundet omkring 70% af jord- og stendigerne, og som der står i pressemeddelelsen er der nu kun ca. 34.000 km tilbage.
3. Naturværdierne
4. Vi foreslår

I sidste nummer af vort tidsskrift: [Lommen nr. 56](#), satte vi fokus på jord- og stendiger i Norden. Den danske hovedartikel "*Jord- og stendiger i Danmark - Et af kulturlandskabets linjeformede biotoper med muligheder for flora og fauna*" (s. 16 – 23) satte netop fokus på dette emne. [Vedhæftet som fil.](#)

Ad 1: Den Kulturhistoriske værdi af jord og stendiger

Jord- og stendigerne er vigtige struktur-elementer i fortællingen om samfundsudviklingen i Danmark. De fortæller om udviklingen i ejerskel som del af landskabets historie frem til i dag og er vigtige for forståelsen af landskabet fremover.

Netop digerne har den særlige landskabsæstetiske kvalitet at man kan (nå at) opfatte lidt kulturhistorie og bedre fornemme landskabets dimensioner, dybder og former, selvom man bevæger sig hurtigt igennem det på landevejene uden at fordybe sig i detaljer.

Af den grund er også landskabeligt synlige diger vigtige at bevare, også i de tilfælde hvor der for det enkelte dige måske ikke kan dokumenteres en høj historisk / "antikvarisk" værdi. Det er vist ingen hemmelighed at den pekuniære værdi af landskabsoplevelser og naturoplevelser til turister i et samfundsøkonomisk perspektiv sagtens kan konkurrere med værdien af lidt flere % dyrket agerflade og nogle færre omvejskørsler for landbrugsmaskiner.

Kulturarven er en vigtig ressource for os der bebor landet, og de udlændinge som besøger det. Både til at kende og forstå vores baggrund og vore steder, og til at finde rodfæste og høj kvalitets-oplevelser.

Som modtageren af Nobels fredspris i 2004, Wangari Maathai, har udtrykt det: "*Kulturarven er vejviseren på vejen mod en ukendt fremtid og referencepunkter til fortiden. Uden sådan en rettesnor bliver samfundet svækket og smuldrer op.*" Dette er en vigtig påmindelse i dagens Danmark med store ændringer i beboelses- og erhvervsmønstre.

Jord- og stendigerne er vigtige som videnskabelige kilder til historien, og samtidig direkte oplevelige værdier, der kan bidrage til forøget livskvalitet og værdiskabelse i lokalsamfundene.

Jord- og stendigerne fortæller om det landskab som omgiver dem: afgrænsning af jordlodder, ejerlav, sogne og herreder, og hvordan de har beskyttet dyrkede marker mod græssende husdyr. Digerne vidner også om et utroligt omfattende og tungt arbejde, dels med trægt græstørv; dels med minutiøst anbragte sten, så det kunne holde. Det kan vække eftertanke og respekt.

For at *forstå* historien er det vigtigt at tolke jord- og stendigerne i sammenhæng med naturgrundlaget og menneskets brug af det.

Og for at *fornemme* historien er det vigtigt at større mønstre af skel kan opleves og overskues direkte i landskaberne.

Ad 2: Status.

Der er er forsvundet omkring 70 % af jord- og stendigerne frem til i dag. En prøveregistrering i et sogn i 2015 viste, at 25% af de registrerede diger er beskadiget eller helt eller delvis fjernet. Ligeledes skal det bemærkes, at der også findes intakte diger der ikke er registrerede, og dermed ikke beskyttede.

Ad 3. Naturværdierne

Udover kulturarv er jord- og stendigerne også vigtige stabile biotoper. I takt med landbrugets strukturudvikling mod større bedrifter og med ensidigt afgrødevalg på stadigt større landbrugsejendomme, er netop stabile biotoper blevet stadig vigtigere og vigtigere. Derfor er digerne særdeles vigtige stabile levesteder her i en tid med biodiversitetskrise.

Digerne har også en landskabsmæssig betydning ved at danne ledelinjer i kulturlandskabet med "korridor"-effekt for spredning af arter, der ikke trives på bar mark.

Sten- og jorddiger samt øvrige jordfaste fortidsminder blev i 2004 overflyttet fra Naturbeskyttelsesloven til Museumsloven.

Det kan der måske have været gode grunde til, men det viste sig i praksis at have utilsigtede negative følger for beskyttelse af den vigtige, men hidtil alt for oversete del af kulturhistorien som *de levende kulturspor* udgør.

Levende kulturspor er et direkte sanselig aspekt af kulturhistorien, som får de jordfaste fortidsminder til at leve, også i beskuerens sind, og som reelt hører uadskilleligt sammen med de bygværker etc. de følger.

Det drejer sig dels om "levende fortidsminder" i form af planter, der har været direkte plantet eller sået som tilsigtet *del af* anlæggene (fx militær hindringsplantning eller "pesttjørne" etc.), og som Museumsloven og de, der skal administrere den, naturligvis er mindre specialiseret til at forstå i samme detaljer som Naturbeskyttelsesloven og dens håndhævere.

Det drejer sig også om *vild natur*, der trives på, ved og i fortidsminderne; delvist netop på grund af dem.

Sten- og jorddigerens vilde natur har både en umiddelbar egen økologisk værdi og en specifikt kulturhistorisk værdi for forskning og formidling. Den rummer nemlig i mange tilfælde de sidste rester af populationer, der var karakteristiske da digerne byggedes, men som nu er blevet sjældne qua den generelle forarmning af landbrugslandskabernes natur gennem lang tid. De er altså med til at fortælle

historie om hvad der var nær og betydende hverdag for de mennesker, der byggede dem.

Digenaturens økologiske egenverdi består både i at de nævnte rester (relikter) af nu sjældne arter findes netop dér og ikke mange andre steder i landbrugslandskabet; og i at også mange andre arter finder fristed dér, hvor ploven ej kan gå, og gødning og pesticider dominerer mindre. Diger (og andre jordfaste fortidsminder) har således stor betydning for at agerlandets natur stadig kan bevare lidt mangfoldighed og frodighed.

Det drejer sig både om blomsterplanter, vedplanter, græsser, mosser, bregner, laver og svampe, og om en lang række tilknyttede arter af insekter og leddyr, samt øvrige dyr, der er stærkt afhængige af fristeder. Også indirekte for et større spektrum af arter, ved at sikre levedygtighed for fx mus, småfugle, firben og andet, der bidrager til fødegrundlaget for fx agerlandets rovfugle. På selve agrene lever i vor tid ikke ret meget andet end afgrøderne og i heldigste fald et smalt spektrum af specialiserede ukrudtsarter.

Så når det fra landbrugsside antydes at der er brug for at se kritisk på antallet af beskyttede diger (jf. LandbrugsAvisen den 1. december 2020), så må det nødvendigvis vejes op imod at jo færre beskyttede diger, desto ringere biodiversitet netto; både på hvert enkelt således forarmede areal, og samlet set, eftersom risici for at lokal uddøen andre steder mister de sidste muligheder for gen-indvandring udefra. Der er grænser for hvor langt arterne kan sprede sig over "biologisk ørken" uden hjælpsomme strukturer.

Mange sten- og jorrdiger i landbrugslandskabet kan umiddelbart synes tømt for biodiversitet. Her vil vi gerne gøre opmærksom på, at enhver lille plet, der ikke er i årlig omdrift med pløjning, sprøjtning og gødskning er et plus for naturen. Mange af disse såkaldte småbiotoper huser ikke nødvendigvis sjældne arter, men de er levested for fødekædernes bundlag med insekter, mus, frø etc. og huser dermed fødegrundlaget for agerlandets øvrige fauna inkl. fugle og pattedyr.

NKF vil gerne gøre opmærksom på, at en såkaldt bruttomodel og krav om natur er på vej i EU's landbrugstilskud. Derfor vil landbruget fremover kunne tjene tilskudskroner på disse lineære småbiotoper. NKF mener at tilskud til at opretholde disse strukturer er langt mere værd end tilskud til 'billebanker', udsåning af blomsterbrak og lign. temporære tiltag med EU tilskud. Disse temporære elementer er dødsfælder for vilde arter når de pløjes op efter at fx insekter mm har lagt deres æg i dem. I modsætning til permanente strukturer.

Det kan derimod have værdi at sikre at ikke mindst stendiger og andre

fortidsminder, der er groet meget til med "trivielle arter" som fx draphavre, vild kørvel og brændenælder etc, ryddes, så sten og lave planter igen kommer frem i lyset og bliver attraktive for fx sommerfugle, jordboende bier, firben oma. Og at deres umiddelbare æstetiske kvaliteter igen bliver synlige, og strukturernes kulturelle betydning kan blive mere forståelig.

Ad 4. NKF foreslår følgende:

At evt. lidar gennemgang bruges til at finde sten- og jorddiger, som pt. ikke er registreret.

At disse og øvrige registrerede sten- og jorddiger opretholdes som beskyttede på samme måde som §3 registrerede naturområder (overdrev, hede, eng, mose, strandeng, vandhul etc.). Det betyder, at områderne umiddelbart er beskyttet. Hvis lodsejer ikke mener naturområder/fortidsminder lever op til kravet og har andre planer med området, er det en konkret vurdering af relevant myndighed, der er afgørende. Dermed gives lodsejere en mulighed for konkrete vurderinger og klagemulighed.

Alle beskyttede områder inkl. fortidsminder kan ses på den udmærkede "Appen for Beskyttet Natur", som er udarbejdet af Miljøstyrelsen primært med henblik på lodsejerne og herunder landbruget.

Det er helt oplagt, at evt. *afregistreringer* vil føre til yderligere tab,

- både (omend måske i mindre grad) af direkte oplevelig tilgang til at forstå lidt af kulturhistorien om den grundlæggende resurseopbygning, vi bygger videre på i det moderne samfund.

- og (i skræmmende høj grad) af endnu flere af de refugier for lidt rester af vild natur, som vi har så hårdt brug for til at bremse tilbagegangen lidt, og som er langt nyttigere for netop de bestøvere og andre vilde arter, som det i år er blevet så moderne at prøve at hjælpe med mange interessante, men kun mådeligt effektive nyskabelser.

At flytte beskyttelsen af de jordfaste fortidsminder tilbage til Naturbeskyttelsesloven ville nok også være ganske fornuftigt, men er jo nok ikke aktuelt lige i denne situation.

Venlig hilsen

Flemming Nielsen

Formand Nordisk Kulturlandskabsforbund